

سازمان تجارت جهانی: امنیت و توسعه اقتصادی

محمدصادق علیپور^۱

امیر اصلانی افرشته^۲

حمید صافدل^۳

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۱۹

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۰/۱۵

چکیده

عضویت و عدم عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی، یکی از چالش‌های پیش‌روی سیاستگذاری در امر تجارت خارجی است که موافقان و مخالفان، هر کدام دلایل و دیدگاه‌های مختلفی از پیامدهای عضویت کشور در این سازمان بیان می‌کنند. این تحقیق، ضمن شناخت دقیق ساختار و عملکرد سازمان تجارت جهانی، به بررسی آثاری پرداخته که سازمان تجارت جهانی می‌تواند بر امنیت اقتصادی ج.ا.ایران داشته باشد؛ همچنین به بررسی چالش‌های بالقوه پیش‌روی کشور در راستای پیوستن به این سازمان مبتنی بر نظرات خبرگان و متخصصان این حوزه پرداخته است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و با توجه به شیوه گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی است که ابتدا با مطالعه پیشینه و ادبیات پژوهش، پرسشنامه‌ای ساختاریافته مبتنی بر طیف پنج‌گانه لیکرت تنظیم شده و سپس بین ۹۴ نفر از متخصصان و خبرگان اجرایی و دانشگاهی با سابقه‌ای بیش از ۱۰ سال در حوزه مربوط توزیع گردید که با الگوسازی معادلات ساختاری به کمک نرم‌افزار Smart PLS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت؛ همچنین به منظور مشخص نمودن چالش‌های پیش‌رو در مسیر عضویت به سازمان تجارت جهانی، مصاحبه‌ای شفاهی با ۱۵ نفر از متخصصان این حوزه انجام گرفت که در نهایت با شیوه دلفی، مواردی که بیشتر متخصصان بر آن اجماع نظر داشتند، استخراج گردید. نتایج حاکی از آن است که عضویت در سازمان تجارت جهانی منجر به بهبود توسعه اقتصادی و در نهایت تقویت امنیت اقتصادی می‌شود.

واژگان کلیدی: امنیت اقتصادی، ج.ا.ایران، سازمان تجارت جهانی، توسعه

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه آمار (msalipour@hotmail.ir)

۲. دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی دانشگاه علامه طباطبایی (Amir.aslani@atu.ac.ir)

۳. مشاور سابق وزیر صنعت، معدن، تجارت (Safdel.tefarat@yahoo.com)

مقدمه

گسترش ارتباطات و رسانه‌های جهانی منجر به گسترش فعالیت شرکت‌های فراملی، تسریع مبادلات مالی، جهانی شدن فرایند تولید و توزیع مبادله، تسهیل نقل و انتقال افراد، اندیشه‌ها و کالاها، گسترش سازمان‌های بین‌المللی و فراملی، پیدایش مسائل ذاتاً جهانی و درنهایت تبدیل شدن جهان به یک دهکده جهانی گردیده است. به منظور تسهیل انجام امور بین‌الملل بین کشورها، سازمان‌های متعدد بین‌المللی تشکیل شده‌اند که از جمله این سازمان‌ها، سازمان تجارت جهانی است. سازمان تجارت جهانی، سازمانی بین‌المللی است که برای پرداختن به مقررات تجاری بین دولت‌ها شکل گرفته است. عضویت در سازمان تجارت جهانی با توجه به اهداف و مقررات آن، موجبات آزادسازی تجاری، آزادسازی نرخ ارز و حذف حمایت‌ها را فراهم کرده و از این طریق بر سطح رقابت‌پذیری بنگاه‌های اقتصادی اثر می‌گذارد. هدف رسمی این سازمان، کمک به تولیدکنندگان کالاها، خدمات، صادرکنندگان، واردکنندگان از طریق کاهش یا حذف موانع و محدودیت‌های تجاری در سرتاسر جهان است.

در راستای پیوستن کشورها به این سازمان، برخی از بنگاه‌های اقتصادی در مراحل قرار دارند که می‌توان ظرفیت و توانایی رقابتی آنها را با شناسایی عوامل ایجاد مزیت و تقویت آنها تا دستیابی به نتیجه بهبود بخشید. از سوی دیگر، برخی از بنگاه‌ها حتی با وجود سطح حمایت‌های موجود، از مزیت نسبی برخوردار نبوده و در حال حاضر نیز توان رقابت در بازارهای خارجی را ندارند. این صنایع در صورت الحاق، با مشکلات بسیار بیشتری روبرو خواهند شد. صرف‌نظر از انگیزه‌های خاص هر کشور برای عضویت، به نظر می‌رسد دلیل اصلی برای کلیه کشورها، میل به ایفای نقش در سازمانی است که در آن تصمیم‌های کلیدی و مذاکره‌های مؤثر بر تجارت بین‌الملل اتخاذ و اجرا می‌شود. به هر حال پیوستن کشورهای در حال توسعه به روند جهانی شدن ممکن است پیامدهای مثبت و منفی مختلفی برای آنها به دنبال داشته باشد.

بحث در خصوص عضویت یا عدم عضویت در سازمان تجارت جهانی، در بسیاری از کشورها وجود داشته و اینکه آیا عضویت در این سازمان منجر به توسعه کشورها خواهد شد و یا تهدیدی جدی برای امنیت اقتصادی کشورهاست؟ امنیت اقتصادی مهم‌ترین مؤلفه توسعه یافتگی است. شناخت دقیق این مفهوم در مکاتب سرمایه‌داری، سوسیالیسم و اسلام، جایگاه و اولویت اهداف نظام‌های اقتصادی را نسبت به یکدیگر معین کرده و تصمیم‌گیری در عرصه‌های کلان اقتصادی را آسان می‌سازد. (جهانیان، ۱۳۹۱: ۱)

ج.ا.ایران نیز به‌عنوان کشوری در حال پیشرفت و توسعه، نیازمند است تا در خصوص عضویت یا عدم عضویت در این سازمان تصمیم بگیرد؛ چرا که در صورت پیوستن به این سازمان، با وجود مشکلات و پیامدهای پیش‌رو، می‌تواند منجر به توسعه روابط تجاری بین‌الملل و ایجاد تغییراتی در تراز بازرگانی کشور شود. از طرفی، الحاق ج.ا.ایران به سازمان تجارت جهانی، ضرورتاً موجب تغییر در رویکردهای اقتصادی کشور در ابعاد مختلف سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت اقتصادی گردیده و چالش‌های جدی برای سیاستگذاران، برنامه‌ریزان، و مدیریت کلان اقتصادی به‌همراه خواهد داشت. قرار گرفتن بر سر این دوراهی و رسیدن به یک تصمیم مناسب و ارائه این‌گونه دیدگاه‌ها، محقق را بر آن داشته تا در این پروژه، با مصاحبه و گردآوری دیدگاه‌ها و نظرات استادان دانشگاه و صاحب‌نظران این حوزه، به دنبال آن باشد تا پیامدها و چالش‌های پیش‌روی کشور و نیز آثاری را شناسایی نماید که عضویت در سازمان تجارت جهانی می‌تواند بر امنیت اقتصادی ج.ا.ایران داشته باشد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

با پایان یافتن مذاکرات دور اروگوئه و ایجاد سازمان تجارت جهانی، تجارت بین‌الملل و اصلاح ساختار اقتصادی در بیشتر کشورهای جهان به‌عنوان یک ضرورت پذیرفته شد. هدف رسمی این سازمان، کمک به تولیدکنندگان کالاها، خدمات، صادرکنندگان،

واردکنندگان از طریق کاهش یا حذف موانع و محدودیت‌های تجاری در سرتاسر جهان است. عدم عضویت ج.ا.ایران در سازمان تجارت جهانی یا تأخیر در روند الحاق، کشور را از آثار منفی در ارتباط با امنیت اقتصادی مصون نگه نمی‌دارد و مدیریت عدم عضویت در شرایط کنونی اقتصاد جهان، بسیار دشوار بوده و زیان‌هایی را بر اقتصاد ج.ا.ایران تحمیل خواهد کرد؛ ضمن آنکه از فرصت‌های محتمل بی‌نصیب خواهیم ماند؛ بنابراین بدون ملاحظه شرایط نوین اقتصاد جهانی و پیروی از قانونمندی‌های آن، توسعه کشورها با موانع جدی روبه‌رو خواهد شد.

نکته مهمی که باید به آن توجه داشت این است که اگرچه پیوستن به این سازمان یک ضرورت و الزام اجتناب‌ناپذیر برای کشورهای غیرعضو از جمله ج.ا.ایران به حساب می‌آید، اما این احتمال وجود دارد که پیوستن کامل به این سازمان می‌تواند مسائل و مشکلاتی را برای امنیت اقتصادی ج.ا.ایران ایجاد کند و این واقعیتی است که مدیریت کلان کشور را به چالش می‌طلبد. صرفنظر از انگیزه‌های خاص هر کشور برای عضویت، به‌نظر می‌رسد دلیل اصلی برای کلیه کشورها، میل به ایفای نقش در سازمانی است که در آن تصمیم‌های کلیدی و مذاکرات مؤثر بر تجارت بین‌الملل، اتخاذ و اجرا می‌شود. به‌رحال پیوستن کشورهای در حال توسعه به روند جهانی شدن ممکن است پیامدهای مثبت و منفی مختلفی برای آنها به‌دنبال داشته باشد.

۲-۱. هدف تحقیق

در مسیر پیوستن کشورها به سازمان تجارت جهانی، برخی از بنگاه‌ها، در مراحل قرار دارند که توان رقابتی آنها را می‌توان با شناسایی عوامل ایجاد مزیت و تقویت آنها تا دستیابی به نتیجه بهبود بخشید. از سوی دیگر، برخی صنایع باوجود سطح حمایت‌های موجود، از مزیت نسبی برخوردار نبوده و در حال حاضر نیز توان رقابت در بازارهای خارجی را ندارند. این صنایع در صورت الحاق، با مشکلات بسیار بیشتری روبرو خواهند شد. باوجود تمام این مشکلات، نکته قابل تأمل این است که ج.ا.ایران به‌عنوان یک کشور

در حال پیشرفت و توسعه، ناگزیر از ارتباطات اقتصادی در سطح بین‌الملل است که کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی، سهم بالایی از تجارت بین‌الملل را از طریق کاهش تعرفه‌ها و این‌گونه اقدام‌ها برعهده گرفته‌اند.

در شرایط کنونی نظام بین‌الملل و در ساختار نوین نظم جهانی، تأکید بر مفهوم سستی از امنیت نمی‌تواند امنیت همه‌جانبه‌ای را برای کشورها به ارمغان آورد؛ بنابراین رهیافت سستی از امنیت که تقریباً تمرکز انحصاری آن بر عوامل نظامی و خارجی بود، به تدریج قابلیت خود را در بررسی‌های امنیتی از دست داده و ابعاد جدیدی وارد نگرانی‌های امنیتی می‌شود که بیشتر بر امنیت اقتصادی و منابع داخلی تأکید دارد. امنیت اقتصادی، وضعیت باثباتی از شرایط و ساختار فعلی، همچنین افق معلوم و روشنی از آینده است که در آن فرد، جامعه، سازمان و دولت احساس رهایی از خطر کرده و به شکل بهینه می‌تواند به تولید، توزیع و مصرف ثروت بپردازند. به عبارت دیگر، یک جامعه را زمانی می‌توان از لحاظ اقتصادی ایمن دانست که ثبات در آن جامعه وجود داشته و خانوارها و بنگاه‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهادهای اقتصاد و بازار بتوانند در محیط رقابتی سالم و با میزان اطلاعات یکسان به بهینه‌سازی رفتار خود بپردازند. (برومند، ۱۳۸۷)

با توجه به اهمیت و تأکید بر جنبه‌های مختلف امنیت، به‌ویژه امنیت اقتصادی، یکی از مسائل مورد توجه بسیاری از سیاستمداران همواره در رابطه با عضویت و عدم عضویت در سازمان تجارت جهانی است که در دو سر طیف قرار دارند و موافقان و مخالفان هر کدام به بیان نظرات و دلایل خود مبنی بر تقویت یا تضعیف امنیت اقتصادی در این باره پرداخته و قرار گرفتن بر سر این دوراهی (عضویت یا عدم عضویت)، محقق را بر آن داشت تا با توجه به اهمیت این موضوع و عدم توافق نظر درخصوص پیوستن و آثار آن بر امنیت اقتصادی کشور، به گردآوری دیدگاه‌های مختلف از متخصصان این حوزه بپردازد.

۲. ادبیات تحقیق

۲-۱. سازمان تجارت جهانی

به علت نابسامانی‌های بزرگ اقتصادی جنگ جهانی اول بر روی کشورهای اروپایی و آمریکا، آنها را به اتخاذ سیاست‌های حمایتی شدید از صنایع و تولیدات داخلی واداشت. نخستین گردهمایی بین‌المللی پس از جنگ جهانی اول در سال ۱۹۲۷ (ژنو) به‌منظور از میان برداشتن تضادهایی که منجر به جنگ شده بود، تشکیل گردید تا از طریق همزیستی سیاسی، اتخاذ سیاست‌های لیبرالیستی و توسعه همکاری‌های متقابل در زمینه‌های اقتصادی مشکلات را برطرف سازد، اما به‌علت عدم حمایت دولت‌های اروپایی و آمریکا، آزادی تجارت مطرح نشد. بروز بحران بزرگ ۱۹۲۹ و ادامه سیاست حمایت از تولیدات داخلی، روند افزایش تعرفه‌ها و اتخاذ اقدام‌های تلافی‌جویانه از سوی آمریکا و دولت‌های اروپایی، سبب گردید تا حجم تجارت جهانی در سال ۱۹۳۲ حدود ۴۰ درصد کاهش یابد. بعد از آنکه موج بحران بزرگ اقتصادی در آمریکا و اروپا فرونشست، از سال ۱۹۴۴ برای کاهش تعرفه‌ها و سایر موانع تجاری مذاکراتی آغاز شد. (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۶۰) پس از آن، نیاز وجود یک نظام تجارت آزاد و بین‌المللی در کشورها به‌وجود آمد. سازمان تجارت جهانی، سازمانی چندملیتی است که برای پرداختن به مقررات تجاری بین‌ملتها شکل گرفته است. عضویت در سازمان تجارت جهانی با توجه به اهداف و مقررات آن، موجبات آزادسازی تجاری، آزادسازی نرخ ارز و حذف حمایت‌ها را فراهم کرده و از این طریق بر سطح رقابت‌پذیری صنایع اثر می‌گذارد. (حمدا، ۲۰۰۴)

در مقدمه «موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی»^۱ به اهداف این سازمان اشاره گردیده که شباهت زیادی به اهداف «گات» دارد. این اهداف عبارتند از: ارتقای سطح زندگی، تضمین اشتغال کامل، حجم زیاد و افزایش دائمی درآمد واقعی و تقاضای مؤثر، توسعه و گسترش تولید و تجارت کالا و خدمات، استفاده بهینه از منابع موجود در جهان مطابق با اهداف توسعه مشروع، حفظ و حراست محیط‌زیست، کوشش برای افزایش سهم

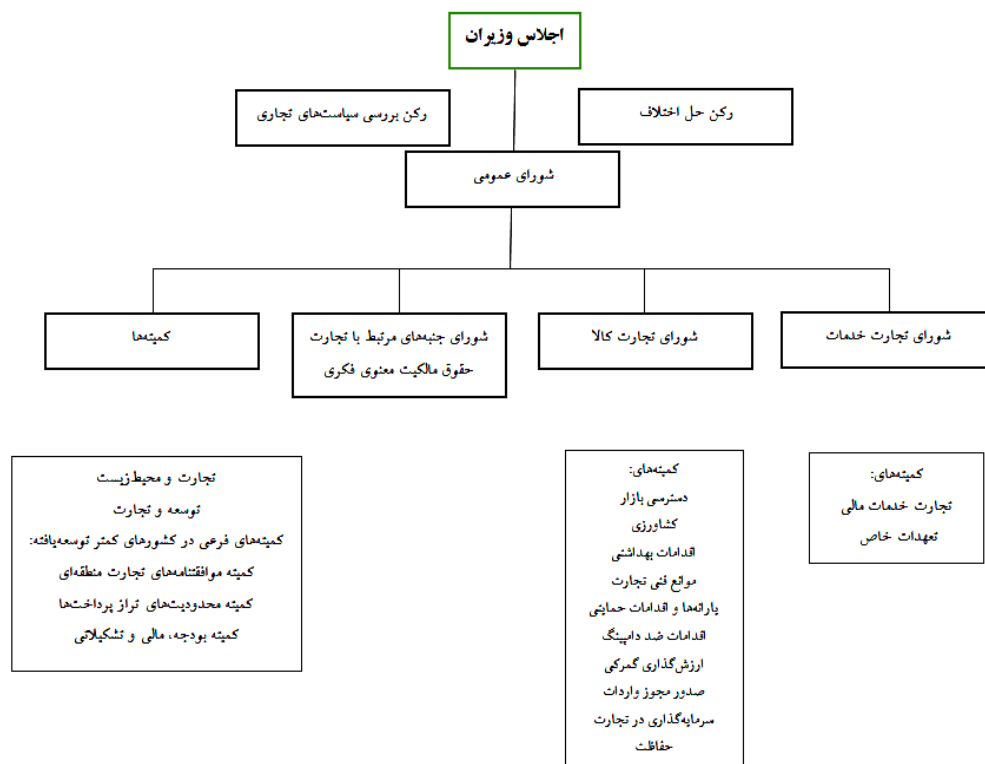
1 The Agreement Establishing The World Trade Organization

کشورهای در حال توسعه به ویژه کشورهای که بهره بسیار اندکی از توسعه داشته‌اند با درک نیاز این کشورها به توسعه اقتصادی. (شیروی، ۱۳۷۸: ۱)

اصول حاکم بر سازمان تجارت جهانی با کمی تفاوت، همانند اصول مندرج در موافقتنامه گات است. به طور کلی سازمان تجارت جهانی بر چند اصل مهم مبتنی است:

۱. اصل آزادسازی تجاری بین اعضا؛
۲. اصل تثبیت و کاهش تعرفه‌های گمرکی از طریق مذاکرات متوالی؛
۳. اصل ملل کامله‌الوداد؛
۴. اصل شفافیت بخشیدن به مقررات تجاری؛
۵. اصل مشورت و حل اختلاف؛
۶. اصل حفاظت‌ها. (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۲۰)

هر چند گات در سال ۱۹۴۷ یک معاهده چندجانبه بود، ولی به علت عدم تشکیل این سازمان، گات سعی نمود تا ضعف تشکیلاتی خود را با ایجاد یک دبیرخانه کوچک جبران نماید. یکی از توفیقات مهم مذاکرات دور اروگوئه، ایجاد یک سازمان تجاری جهانی منسجم و دائمی به جای دبیرخانه گات است که در سال ۱۹۹۵ رسماً تأسیس و جایگزین «گات» شد. طبق ساختار تشکیلاتی و سازمانی که «سازمان تجارت جهانی» در پایگاه اینترنتی خود قرار داده^۱، ساختار سازمان به شکل زیر است:

نمودار شماره (۱) ساختار سازمان تجارت جهانی

سازمان تجارت جهانی دارای ارکانی از جمله: اجلاس وزیران، شورای عمومی، رکن حل اختلاف، رکن بررسی خط‌مشی و سیاست‌های تجاری، شوراهای تخصصی و کمیته‌های تخصصی است.

«اجلاس وزیران» عالی‌ترین مقام سازمان تجارت جهانی است که متشکل از وزرای تجارت تمام کشورهای عضو است که حداقل ۲ سال یکبار باید تشکیل جلسه دهند. رکن دیگر سازمان تجارت جهانی «شورای عمومی» مرکب از نمایندگان کشورهای عضو است که در فواصل بین «اجلاس وزیران» به انجام وظایف محوله (که در موافقتنامه دور اروگوئه آمده) می‌پردازد. یکی دیگر از ارکان سازمان تجارت جهانی دبیرخانه است. دبیرخانه سازمان تجارت جهانی در ژنو سوئیس واقع گردیده و در رأس آن دبیرکل قرار دارد که از سوی اجلاس وزیران انتخاب

می‌شود. بیشتر کشورها در ژنو دارای یک مرکز دائمی هستند که به ریاست سفیر ویژه آن کشور نزد سازمان تجارت جهانی فعالیت می‌نماید. (هوگمن و کاستکی، ۱۹۹۶: ۱۶۲) در حالت کلی، پیوستن به سازمان تجارت جهانی شامل مراحل زیر می‌باشد:

۱. مذاکره کشورهای خواهان عضویت با تعدادی از اعضای گات به منظور ارزیابی میزان حمایت کافی برای الحاق؛
۲. تسلیم درخواست عضویت از سوی دولت متقاضی به دبیرخانه سازمان تجارت جهانی؛
۳. توزیع درخواست عضویت در نشست شورای نمایندگان سازمان؛
۴. تشکیل گروهی با عنوان «گروه کاری» برای بررسی درخواست الحاق و تهیه پیش‌نویس قرارداد الحاقیه کشور متقاضی در صورت وجود اتفاق نظر شورا؛
۵. تسلیم گزارش جامعی از نظام تجارت خارجی کشور متقاضی به گروه کاری؛
۶. پاسخ به سؤال‌های مطروح شده گروه کاری توسط دولت متقاضی؛
۷. بررسی سازگاری نظام تجارت خارجی یک کشور متقاضی در گروه کاری با مقررات سازمان؛
۸. مذاکره کشور متقاضی با طرف‌های متعهد ذی‌نفع برای تنظیم جدول‌های امتیازات. (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۶۵)

در حال حاضر طبق آماری که در پایگاه اینترنتی سازمان تجارت جهانی قرار دارد، تعداد اعضای این سازمان متشکل از ۱۶۲ عضو دائم و ۲۲ عضو ناظر می‌باشد که در حال حاضر، ج.ا.ایران به‌عنوان عضو ناظر در این سازمان مشغول به فعالیت می‌باشد.^۱

۲-۲. امنیت، توسعه اقتصادی و امنیت اقتصادی

اساساً امنیت دارای دو رکن کلیدی است: یکی شناسایی مخاطره‌های آینده و دیگری تمرکز بر مخاطره‌های قرار گرفتن در زیر آستانه محرومیت و فقر. «امنیت» مترادف با سطح

متوسط رفاه آینده نیست، بلکه تمرکز بر مخاطره‌های محرومیت شدید است. امنیت امروز هر کس، صرفاً به معنای در رفاه بودن او نیست، بلکه به معنای جلوگیری از محرومیت وی در آینده است. (کینگ و موری، ۱۳۸۳: ۷) «امنیت» در لغت به معنای بی‌ترسی، اطمینان، آسایش، آرامش قلب و ضدخوف است. (فرهنگ فارسی عمید، ۱۳۷۵) در فرهنگ معین «امنیت» به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی‌بیمی تعریف شده است. (معین، ۱۳۷۱) در زبان لاتین نیز، «امنیت» از ریشه *securus* است که در لغت به معنای نداشتن دغدغه می‌باشد؛ بنابراین معنای لغوی امنیت، رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، ترس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین و ضامن است. (ماندل، ۱۳۷۹: ۴۴) در واقع، امنیت یعنی رفع خطر و رفع خطر به معنای استفاده بهینه از فرصت است؛ باید چنین نتیجه گرفت که امنیت دارای دو عنصر اساسی تهدید و فرصت است و برقراری امنیت متوسل به رهایی نسبی از تهدید و بهره‌گیری بهینه از فرصت‌هاست. (بحرانی، ۱۳۸۱) امنیت از دیدگاه حقوق بین‌الملل به این صورت می‌باشد که: امنیت شرایطی است که در آن هر نوع تهدید به تمامیت ارضی و استقلال کشورها در حداقل ممکن باشد. با توجه به تعریف بالا، عوامل تهدید امنیت عبارتند از: جنگ، الحاق سرزمین کشوری به کشور دیگر، جداسازی قسمتی از خاک یک کشور و اعلام استقلال آن و دخالت در امور داخلی کشورها. (قادری، ۱۳۶۸: ۳)

«رابرت مک‌نامارا» تعریفی متفاوت از امنیت ارائه می‌دهد که جالب توجه است: در جامعه در حال نو شدن، امنیت سخت‌افزاری نیست، اگرچه ممکن است آنرا نیز در برگیرد؛ امنیت داشتن نیروی نظامی نیست، اگرچه ممکن است آنرا شامل شود. امنیت توسعه است. بدون توسعه هیچ‌گونه امنیتی نمی‌تواند وجود داشته باشد. کشور در حال توسعه نمی‌تواند به معنای واقعی امن باشد. به این دلیل مهم که شهروندان قادر به کنار گذاشتن طبیعت انسانی خود نیستند. (تاجیک، ۱۳۷۷: ۴۸) بنابراین سیر تحول مفهوم امنیت از مفهومی سخت افزاران (نظامی) به نرم‌افزارانه (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی) و از مفهومی یک وجهی به چندوجهی توسعه یافته است.

مطالعات تجربی و کمی متعددی، رابطه مستقیم رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل را به اثبات رسانده، اما هیچ مطالعه قابل اعتنایی تحقق توسعه در این فرایند را حتمی نشموده است. (لازاروف و جوشکی، ۲۰۱۲: ۸۷) تجربه کشورهای ملحق شده به سازمان تجارت جهانی نیز به ضرورت، نشان دهنده تأثیر عضویت در این سازمان بر توسعه این کشورها نیست، اما شکی نیست که با برنامه‌ریزی صحیح، تجارت بین‌الملل بر توسعه کشورها اثرگذار است؛ به این ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که تجارت بین‌الملل، زمینه‌های لازم برای توسعه را فراهم می‌سازد، لیکن به مرحله فعلیت رساندن این ظرفیت و توانایی، مسئله‌ای است که به سیاست‌های توسعه‌ای مناسب دولت‌ها بازمی‌گردد. (موسوی زوز، ۱۳۹۳: ۵)

دیدگاهی که سالیان متمادی مورد پذیرش بوده این است که افزایش مستمر و باثبات درآمد ملی، شاخص مناسبی برای توسعه اقتصادی است. این باور بر پایه این تصور است که یک چنین افزایشی، فقط در صورتی می‌تواند در دوره‌های بلندمدت پایدار باشد که فرایندهای اقتصادی و اجتماعی خاصی در کار باشند. (زاهدی، ۱۳۸۲: ۲۴) «چنری» می‌گوید: «توسعه اقتصادی، به مثابه مجموعه تغییرات مرتبط با یکدیگر در ساختار اقتصادی است که برای رشد مداوم لازم است؛ اگرچه رشد اقتصادی به معنای افزایش درآمد سرانه بوده و درآمد سرانه زمانی افزایش می‌یابد که مجموع ارزش افزوده همه کالاها و خدمات تولیدی در کشور افزایش پیدا کند». (بهشتی، ۱۳۸۴: ۴) حداقل، در زمان «آدام اسمیت»، تصور توسعه (نه خود اصطلاح توسعه) ارتباط نزدیکی با تصور رشد اقتصادی داشته است. در واقع، برخی اوقات، منظور از توسعه همان رشد اقتصادی بوده است. اگرچه برخی از اقتصاددانان جدید و عالمان نوین علوم اجتماعی اکنون به توسعه به صورت بسیار دقیق‌تری می‌نگرند و همان‌گونه که می‌بینیم، حتی نهادهای مهم مالی و توسعه بین‌المللی (همچون بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول) امروزه در مورد توسعه ساده نمی‌اندیشند و آن را معادل رشد در نظر نمی‌گیرند. (فت‌ویج، ۱۳۸۵: ۵۳) به نظر «میر» توسعه اقتصادی فرایندی است که در خلال آن درآمد سرانه حقیقی یک کشور - در

یک دوره زمانی بلندمدت - افزایش یابد؛ مشروط بر اینکه تعداد افراد زیر خط مطلق فقر افزوده و توزیع درآمد بدتر نشود. (بهشتی، ۱۳۸۴: ۵)

می‌توان اهداف توسعه را در موارد زیر خلاصه کرد: (امینی و همکاران، ۱۳۹۳)

۱. دستیابی به رشد اقتصادی؛

۲. کاهش فقر مطلق؛

۳. گسترش خدمات اجتماعی؛

۴. گسترش دموکراسی و مشارکت اجتماعی.

با عنایت به اهداف یادشده، می‌توان ابعاد توسعه را به اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تفکیک نمود که در این پژوهش تأکید بر روی ابعاد اقتصادی توسعه می‌باشد. به تعریفی دیگر، «توسعه اقتصادی» عبارت است از تغییرات و دگرگونی‌های ساختی در اقتصاد کشور، در چارچوب نظام ارزش‌های سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه. شاخص‌های توسعه اقتصادی عبارتند از: افزایش تولید ناخالص ملی، سهم بخش‌های عمده اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) در تولید ناخالص ملی، پایین بودن میزان تورم سالانه، رشد سالانه صادرات نسبت به تولید ناخالص داخلی. (شیرزادی، ۱۳۸۶: ۲۰)

شاخص‌های در نظر گرفته شده توسعه اقتصادی در این پژوهش عبارتند از:

- افزایش تولید ناخالص ملی؛

- افزایش سهم بخش‌های عمده اقتصاد (کشاورزی، صنعت و خدمات)؛

- پایین بودن میزان تورم سالانه؛

- کاهش فقر مطلق.

در گذشته، «امنیت نظامی» مهم‌ترین و حتی به‌باور برخی، تنها جنبه امنیت ملی شناخته می‌شد (میرمحمدی، ۱۳۸۴: ۴) اما به‌قول «ریچارد اولمان» تعریف امنیت ملی، صرفاً و یا حتی به‌شکل عمده بر مبنای جنبه نظامی، تصور عمیقاً نادرستی از امنیت را به ذهن متبادر می‌کند. (هافندرون، ۱۳۷۱: ۶) در دوران معاصر، پیچیدگی روابط در محیط داخلی و بین‌المللی دولت‌ها، موجب درهم تنیدگی هر چه بیشتر تجارت بین‌الملل با منافع امنیت ملی آنها

گردید. این واقعیت پس از جنگ جهانی دوم و به‌ویژه پایان گرفتن دوره جنگ سرد، با کاهش نسبی درجه اهمیت جنبه‌های نظامی و سیاسی امنیت ملی و افزایش اهمیت جنبه‌های دیگر، به‌ویژه اقتصادی امنیت ملی، نمود آشکارتری یافت. (موسوی زنون، ۱۳۹۳: ۵)

پس از جنگ جهانی دوم، نقش مؤلفه‌های اقتصادی در امنیت ملی به‌شکل فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفت. به نظر بسیاری از نویسندگان، این روند در دوران پس از جنگ سرد، هر چه بیشتر تقویت شد. (پورسید، ۱۳۸۲: ۳۳) بررسی اهداف موافقتنامه‌های تجاری، مؤید اهمیت جنبه‌های اقتصادی امنیت ملی همچون ارتقای استانداردهای زندگی و درآمد، تضمین اشتغال کامل، گسترش تولید و تجارت، ایجاد امکان استفاده بهینه از منابع، افزایش درآمدهای واقعی و تضمین رشد پایدار در کشورهای عضو است. این اهداف برای نمونه در موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی و مقدمه موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) یادآوری شده‌اند. (موسوی زنون، ۱۳۹۳: ۵) برای فعالان اقتصادی، امنیت اقتصادی یعنی وضعیتی که در آن واحدهای تولیدی می‌توانند بدون نگرانی از خطرهای محیطی، برنامه‌ریزی بلندمدت نمایند. امنیت اقتصادی مجموعه‌ای از شرایط، عوامل و ساختارهای اجتماعی است که باعث دلگرمی، آسایش خیال، شوق و ذوق مردم به کار و کوشش و فعالیت و امید به آینده می‌شود. امنیت اقتصادی چارچوب نهادینه‌ای از شرایط سیاسی، حقوقی و اجتماعی است که اعتماد پس‌اندازکنندگان و سرمایه‌داران را جلب کرده، امنیت جانی افراد و امنیت حقوقی معاملات را تضمین کند. (فابریسیوس، ۱۹۹۸: ۴)

مسائل اقتصادی، یکی از مسائل مهمی است که مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) نیز به آن توجه ویژه‌ای دارند و همواره در بیانات خود، تعاریف مختلف و به‌جایی از امنیت اقتصادی ارائه داده‌اند: «اگر امنیت نباشد، اقتصاد هم نیست؛ تلاش برای سازندگی و برای افتخارآفرینی هم نیست». (بیانات ۱۳۷۹/۱/۱) «... درباره امنیت اقتصادی در این کشور، اعتقاد راسخ داریم که باید طوری باشد که کار اقتصادی، حرکت اقتصادی، تلاش اقتصادی، رونق اقتصادی و سازندگی اقتصادی - از هر نوعش - امکان‌پذیر باشد و کسانی که اراده این کار را دارند، با امنیت بتوانند این کار را انجام دهند». (بیانات، ۱۳۷۸/۶/۱۰)

«مبادا کسی خیال کند که ایجاد امنیت اقتصادی، یعنی باز گذاشتن راه برای مفت خورهای اقتصادی، سوءاستفاده‌چی‌های اقتصادی و زالوهای اقتصادی. امنیت اقتصادی به معنای این نیست که قوانین و مقررات سالم کشور نادیده گرفته شود. امنیت اقتصادی یعنی اینکه انسان‌ها و آحاد مردم این کشور، از هر قشری، بخواهند کار اقتصادی بکنند (چه کار صنعتی، چه کار کشاورزی، چه سرمایه‌گذاری، چه تجارت) بدانند که کسی مزاحم آنها نخواهد شد، اما این معنایش آن نیست که آن کسانی که چه در دوران جنگ و چه در دوران سازندگی، توانستند از پیچ‌وخم‌های اقتصادی استفاده‌های نامشروع کنند و ثروت‌های نامشروع به وجود آورند، این امکان را داشته باشند که بتوانند چنین حرکت نامشروعی را به‌عنوان امنیت اقتصادی انجام دهند». (بیانات، ۱۳۷۸/۶/۱۰)

۳. پیشینه تحقیق

- موسوی زنوز (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «ملاحظات امنیت ملی در سازمان جهانی تجارت» بیان می‌کند: رابطه امنیت ملی و سازمان جهانی تجارت به ملاحظات خاص امنیت ملی محدود نیست؛ بررسی اهداف سازمان نشانگر اهمیت جنبه‌های دیگر امنیت ملی همچون امنیت اقتصادی، اجتماعی و انسانی در مقررات آن است. وی در نهایت بیان می‌کند که هر چند سازمان جهانی تجارت، ملاحظات امنیت ملی را مورد توجه قرار داده و رویه قضایی و عملکرد اعضای سازمان، هنوز حدود استثنائات امنیتی را تعیین نکرده، اما این به معنای آزادی بی‌قید و شرط دولت‌ها در توجیه هر تخلفی از تعهداتشان با توسل به استثنائات امنیت ملی نیست.

- هاشمیان اصفهانی و گرجی (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر الحاق به WTO بر امنیت اقتصادی کشورهای جهان به منظور اتخاذ سیاست‌های کلان تجاری ج.ا.ایران» با مطالعه تجربیات سایر کشورهای جهان تلاش نموده تا در چارچوب علمی به این سؤال پاسخ داده شود که: آثار الحاق به سازمان جهانی تجارت بر متغیرهای کلان امنیت اقتصادی کشورهای مختلف جهان چگونه است؟ نتایج این مقاله مؤید آن است که در تمامی حالت‌ها، پیوستن به سازمان جهانی تجارت حکایت از کاهش امنیت اقتصادی این کشورها دارد. افزون

بر این، پیوستن به سازمان جهانی تجارت بر امنیت اقتصادی تمامی کشورهای نمونه منتخب جهان در این مقاله دارای اثر یکسانی نبوده است. در پایان نیز توصیه‌های سیاستی متناسب با شرایط ایران برای الحاق به سازمان جهانی تجارت ارائه شده است.

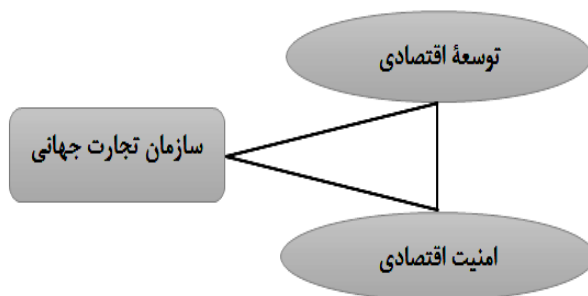
- در مطالعه‌ای (۲۰۰۲)، آثار الحاق چین به سازمان جهانی تجارت مورد کنکاش قرار گرفته که بیان می‌کند: عضویت چین در سازمان جهانی تجارت، منجر به ایجاد تغییرات اساسی در این کشور و حتی سایر کشورهایی گردیده که با چین مبادلات تجاری دارند. در بخشی از این مطالعه آمده است: چین در حال گرایش به سمت تولید کالاهای با فناوری برتر است و کشورهای پیرامون مانند کره جنوبی، تایوان و سنگاپور، در حال گرایش به سمت تولید کالاهای صنایع سنگین و کالاهای سرمایه‌ای هستند.

- مجاور حسینی و فیاض منش، (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان «برآورد اثرات بخشی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت»، آثار عمده اقتصادی ناشی از پیوستن به سازمان جهانی تجارت را بررسی کرده‌اند. برای این منظور از یک الگوی تعادل عمومی قابل محاسبه استفاده شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که با الحاق به سازمان جهانی تجارت، بخش‌های معدن و صنعت، تحت فشار انقباضی ویژه قرار می‌گیرند. بخش کشاورزی منبسط می‌شود و بخش خدمات نسبت به آن بی‌تفاوت است. دسترسی به بازار خارج حاصل از این الحاق به‌تنهایی می‌تواند صادرات بخش‌های صنعت، معدن و کشاورزی را نزدیک به ۲۰ درصد افزایش دهد؛ همچنین این پژوهش نشان می‌دهد که در بین سیاست‌های شبیه‌سازی شده همسو با الحاق به سازمان جهانی تجارت، یکسان‌سازی نرخ ارز بیشترین اثر را بر بخش‌های عمده اقتصاد ایران دارد. دلیل این امر به وجود تفاوت‌های چشمگیر بین نرخ ارز رسمی و تعادلی در سال پایه برمی‌گردد. افزایش دسترسی به بازارهای خارجی دارای بیشترین تأثیر بر صادرات غیرنفتی است. متوسط تعرفه وارداتی در ایران به دلیل گستردگی پدیده قاچاق، بسیار کمتر از نرخ‌های اسمی و حتی پایین‌تر از متوسط نرخ‌های تعرفه اعمال شده در کشورهای در حال توسعه عضو سازمان جهانی تجارت است؛ بنابراین حذف تعرفه دارای تأثیر ناچیزی بر اقتصاد کشور است.

- ولی بیگی و سیف (۱۳۸۲) به بررسی پیامدهای احتمالی عضویت در سازمان جهانی تجارت بر صنایع ایران (مطالعه موردی: صنعت قطعات خودرو) پرداخته‌اند. به این منظور با استفاده از معیارهای مزیت نسبی همچون هزینه منابع داخلی پویا و مزیت نسبی آشکار شده همگون، ابتدا آثار آزادسازی تجاری و نرخ ارز بر توان رقابتی و رقابت‌پذیری بنگاه‌های تولیدکننده قطعات خودرو در صورت عضویت در سازمان جهانی تجارت در خلال سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۸ بر اساس اطلاعات مستخرج از بنگاه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و سپس به عوامل مؤثر بر افزایش توان رقابتی بنگاه‌ها اشاره می‌شود. نتایج حاکی از آن است که شرکت‌های لاستیک‌سازی از قدرت رقابت‌پذیری بالاتری نسبت به سایر شرکت‌های تولیدکننده قطعات خودرو برخوردارند. ارزیابی صورت گرفته نشان می‌دهد که از سال ۱۳۷۳ به بعد به دلایلی مانند کمبود نقدینگی، ظرفیت‌های پایین تولید و... از توان رقابتی بیشتر بنگاه‌ها کاسته شده است.

۴. الگوی مفهومی و سؤال‌های تحقیق

با توجه به مطالب بیان شده در قسمت ادبیات تحقیق، در مباحث و بخش‌های مربوط به جهانی‌سازی، اقتصاد و تجارت بین‌الملل، سازمان تجارت جهانی و نیز عوامل، مؤلفه‌ها و ملاحظات امنیت اقتصادی در ایران، امنیت و ارتباط آن با توسعه اقتصادی، الگوی مفهومی زیر به عنوان چارچوب و مبنای نظری پژوهش حاضر قرار گرفته که کلیه مطالب و عوامل آن در قسمت ادبیات به صورت کامل از منابع معتبر استخراج گردیده است.

شکل شماره (۱) الگوی مفهومی تحقیق

۴-۱. سؤال اصلی

راهکارهای بهره‌گیری مناسب از عضویت ج.ا.ایران در سازمان تجارت جهانی در راستای ارتقای امنیت اقتصادی چیست؟

۴-۲. سؤال‌های فرعی

- آیا حضور در نظام تجارت جهانی منجر به تسریع توسعه اقتصادی کشور می‌شود؟
- آیا بین امنیت اقتصادی و توسعه اقتصادی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد؟
- عضویت در سازمان تجارت جهانی چه آثار و پیامدهای احتمالی با توجه به ابعاد امنیت اقتصادی می‌تواند برای کشور داشته باشد؟
- چالش‌ها و مشکلات بالقوه پیش روی ج.ا.ایران، در مسیر عضویت سازمان تجارت جهانی کدامند؟

۵. روش تحقیق

روش به‌کار برده شده در این تحقیق بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر روش، در زمره تحقیقات توصیفی - پیمایشی است. به‌منظور گردآوری اطلاعات ثانویه، پیشینه تحقیق، مطالعه ادبیات و نظریه‌های مربوط به این تحقیق از مقاله‌های علمی، پایان‌نامه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های مجازی و سنتی و سایر پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده شده است؛ همچنین برای گردآوری اطلاعات اولیه، یکی از متداول‌ترین روش‌های گردآوری اطلاعات اولیه که پرسشنامه است، استفاده می‌شود که با توجه به شاخص‌های هر کدام از متغیرها، سؤال‌هایی با استفاده از طیف پنج‌گانه لیکرت تدوین شده و بر این اساس فرضیه‌ها و سؤال‌های ۱، ۲ و ۳ پژوهش آزمون شده‌اند. به این ترتیب، برای بررسی متغیر تجارت جهانی ۵ سؤال، برای بررسی متغیر توسعه اقتصادی ۴ سؤال و در نهایت برای بررسی متغیر امنیت اقتصادی ۱۵ سؤال بر اساس طیف لیکرت تنظیم گردیده است.

جدول شماره (۱) نتایج آزمون نرمال بودن و پایایی سؤال‌ها

متغیر	سؤال‌های مربوطه	منبع	آزمون کولموگروف-اسمیرنوف	آلفای کرونباخ
نظام تجارت جهانی	۱-۴	سازمان تجارت جهانی به شفافیت قوانین و مقررات تجارت بین‌الملل کمک می‌کند	۰/۰۰۲	۷۷۳/۰
		در سازمان تجارت جهانی اصل ملل کامله‌الوداد رعایت می‌شود.		
		سازمان تجارت جهانی به حمایت از کشورهای در حال توسعه می‌پردازد.		
توسعه اقتصادی	۵-۹	حضور در نظام تجارت بین‌الملل منجر به رشد تولید ناخالص ملی می‌شود.	۰/۰۰۴	۸۷۰/۰
		حضور در نظام تجارت بین‌الملل سهم بخش‌های عمده اقتصاد (کشاورزی، صنعت، خدمات) را افزایش می‌دهد.		
		مشارکت در تجارت جهانی به پایین آوردن نرخ تورم سالانه کشور کمک می‌کند.		
امنیت اقتصادی	۱۰-۲۴	حضور در تجارت بین‌الملل به کاهش فقر مطلق در کشور کمک می‌کند.	۰/۰۰۴	۸۱۴/۰
		با عضویت در سازمان تجارت جهانی استقلال اقتصادی کشور حفظ می‌شود.		
		عضویت در سازمان تجارت جهانی به ارتقای سطح زندگی افراد جامعه منجر می‌شود.		
		عضویت در WTO منجر به تأمین بهتر کالا و خدمات مورد نیاز افراد جامعه می‌شود.		
		با الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی توان رقابتی صنایع داخلی افزایش می‌یابد.		
		عضویت ایران در WTO منجر به افزایش صادرات غیرنفتی می‌شود.		
		پیوستن ایران به WTO از سیاست جایگزینی واردات حمایت می‌کند.		
		عضویت ایران در WTO منجر به بهبود فضای اشتغال در کشور می‌شود.		
		عضویت در سازمان تجارت جهانی به استفادهٔ بهینه از منابع و ظرفیت‌های داخلی منجر می‌شود		
		عضویت در WTO منجر به توزیع عادلانه درآمدها می‌گردد.		
		با عضویت ایران به WTO فقر و نابرابری در کشور کاهش می‌یابد.		
		عضویت در سازمان تجارت جهانی منجر به بهبود فضای کسب‌وکار و توسعهٔ کارآفرینی می‌شود.		
عضویت در سازمان تجارت جهانی سطح تولید و تجارت در کشور را افزایش می‌دهد.				
الحاق به WTO منجر به بهبود و ارتقای بازار سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود.				
عضویت در سازمان تجارت جهانی امنیت حقوقی معاملات را				

شماره‌های جدول

		حفظ می‌کند.			
		پیوستن به سازمان تجارت جهانی از اقتصاد صادرات محور حمایت می‌کند.			

برای بررسی نرمال بودن سؤال‌های پرسشنامه از آزمون «کولموگروف - اسمیرنوف» استفاده شده است؛ همچنین به منظور اطمینان از نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه، اقدام به بررسی قابلیت اعتماد و پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ شد که نتایج آن در جدول شماره (۱) آمده است.

با توجه به اینکه آزمون K-S نشان داد که توزیع مربوط به تمامی متغیرها غیرنرمال است، (آزمون k-s تمامی متغیرها زیر ۰/۰۵ است) نمی‌توان از نرم‌افزارهایی همچون AMOS و LISREL که پیش فرض اساسی آنها نرمال بودن داده‌هاست، استفاده نمود؛ ولی می‌توان از نرم‌افزار Smart PLS استفاده کرد که پیش فرض آن نرمال بودن داده‌ها نمی‌باشد. نسل اول الگوسازی معادلات ساختاری با رویکرد مبتنی بر کوواریانس برای تأیید و آزمون الگوهای با حجم بالای نمونه و نرمال بودن داده‌ها بوده و نرم‌افزارهایی همچون AMOS و LISREL مربوط به این نسل می‌باشند. پس از آن به دلیل محدودیت‌هایی که این نسل از الگوسازی معادلات ساختاری داشت، نسل دوم این نرم‌افزارها با رویکرد مبتنی بر واریانس همچون Smart PLS تولید شد که دیگر به نرمال بودن داده‌ها حساس نبوده و افزون بر تحلیل داده‌های نرمال برای تحلیل داده‌های غیرنرمال نیز مناسب است. (اسفیدانی و محسنین، ۱۳۹۳: ۹) به همین دلیل، از نرم‌افزار Smart PLS برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است؛ همچنین ملاحظه می‌شود که آزمون آلفای کرونباخ متغیرها نیز در محدوده مجاز قرار دارد (کلیه متغیرها بالای ۰/۷ است) بنابراین کلیه سؤال‌ها از پایایی مناسبی برخوردار می‌باشند؛ همچنین در بخش مربوط به مصاحبه‌ها برای پاسخگویی به سؤال فرعی ۴، تعیین روایی و پایایی در پژوهش‌هایی که از روش کیفی استفاده می‌کنند، همچون روش‌های پوزیتیویستی نیست. به منظور حفظ پایایی تحقیق نیز موارد زیر مورد توجه قرار گرفته است:

- روش دلفی برای موضوع یا مشکل خاص استفاده شده است. موضوع مورد نظر شناسایی ساختار و عملکرد سازمان تجارت جهانی و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی کشور می‌باشد.

- پاسخگویان با تخصص‌های مرتبط انتخاب شدند. به این منظور مسئولان و خبرگان مربوط و نیز استادان دانشگاهی با تخصص مربوط انتخاب شدند.

- سعی شده تا سطحی از اجماع ایجاد شود.

جامعه آماری پژوهش نیز شامل نخبگان و استادان دانشگاهی و همچنین مسئولان مربوط در سازمان توسعه تجارت و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی و ... می‌باشد که دوره‌های مربوط به الحاق به سازمان تجارت جهانی را گذرانده‌اند و حداقل از ۱۰ سال سابقه اجرایی و تدریس در این حوزه برخوردارند.

جدول شماره (۲) خلاصه نتایج آمار توصیفی

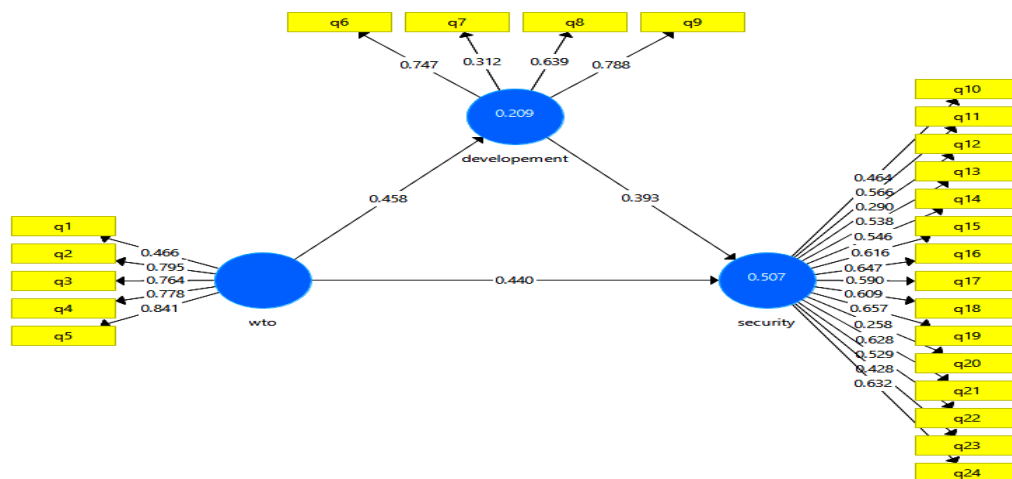
درصد	فراوانی	شاخص	
۳۸	۳۶	مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی	سازمان محل کار
۱۰	۱۰	سازمان توسعه تجارت	
۳۲	۳۱	هیئت علمی دانشگاه	
۲۰	۱۷	سایر نهادها	
۲۲	۲۱	بازرگانی	حوزه تخصصی
۱۷	۱۶	روابط بین‌الملل	
۴۱	۳۸	اقتصاد و حقوق اقتصادی	
۲۰	۱۹	تجارت بین‌الملل	
۰	۰	زیر ۲ سال	سابقه فعالیت
۰	۰	۲ تا ۵ سال	
۰	۰	۵ تا ۱۰ سال	
۱۰۰	۹۴	بالای ۱۰ سال	

این جامعه آماری به این دلیل انتخاب گردیده که امکان مقایسه بین نگرش‌ها در رشته‌های مختلف و محیط‌های گوناگون فراهم گردد. روش نمونه‌گیری، غیرتصادفی و هدفمند و در دسترس می‌باشد. روش نمونه‌گیری هدفمند زمانی استفاده می‌شود که مصاحبه‌شوندگان محدود و از افراد متخصص و صاحب‌نظر در حوزه مربوط می‌باشند و محقق با مشورت استادان راهنما و مشاور قبل از اجرای تحقیق با توجه به تخصص افراد به صورت غیرتصادفی و آگاهانه آنها را مشخص کرده و به مصاحبه و توزیع پرسشنامه می‌پردازد که تعداد ۱۵ نفر برای انجام مصاحبه به‌منظور بررسی چالش‌های پیش روی کشور در مسیر عضویت به سازمان انتخاب گردید و پس از آن پرسشنامه ساختار یافته با توجه به جامعه پژوهش بین ۹۴ نفر توزیع گردید.

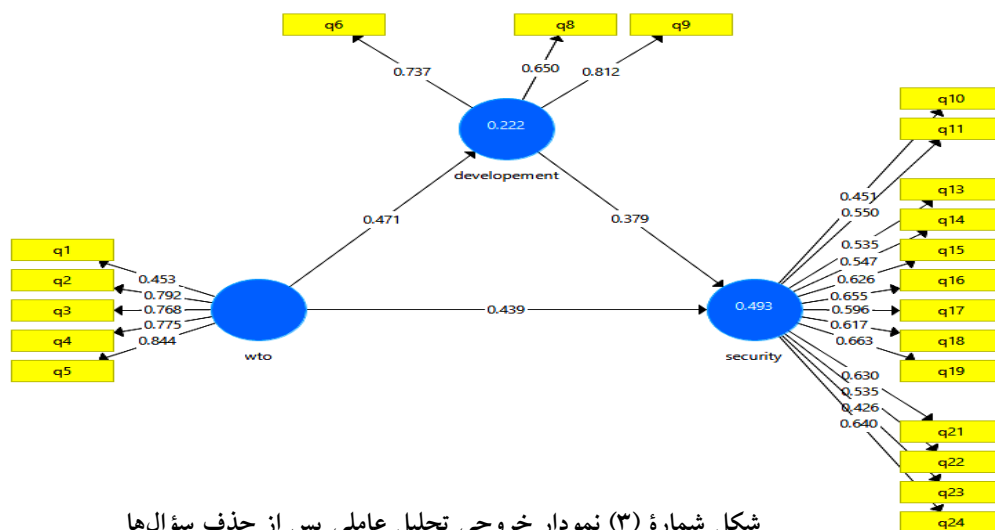
۶. یافته‌های پژوهش

در قسمت آمار توصیفی داده‌های گردآوری شده از دیدگاه سازمان محل کار، حوزه تخصص، سابقه فعالیت مورد بررسی قرار گرفته و نتایج آن در جدول شماره (۲) به نمایش گذاشته شده است. در این پژوهش از آنجا که یکی از ابزارهای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه بوده و بیشتر سؤال‌ها و شاخص‌های مربوط از مجله‌ها و مقاله‌های بین‌المللی استخراج گردیده، محقق در خصوص روایی ابزار چندان با مشکل روبه‌رو نشده است. به‌منظور تأیید روایی صوری، از مصاحبه و مشورت با استادان راهنما و مشاور و تأیید ایشان و نیز نظرخواهی از کارشناسان مربوط در سازمان توسعه و تجارت و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی استفاده شده است. افزون بر این، برای سنجش روایی سازه در سؤال‌های پرسشنامه از تحلیل عاملی تأییدی در نرم‌افزار Smart PLS استفاده گردیده است. از آنجا که در تحقیق حاضر، سازه‌ها کاملاً در پژوهش‌های پیشین مورد آزمون قرار نگرفته و تعدادی از آنها را متخصصان این حوزه در فرایند مصاحبه معرفی نموده‌اند، به تحلیل عاملی اکتشافی پرداخته شده که در خلال آن بر اساس نتایج به‌دست آمده از نرم‌افزار PLS کلیه سؤال‌های پژوهش به جزء سؤال‌های ۷، ۱۲، ۲۰ از حداقل سطح مطلوبیت بار عاملی

برخوردار می‌باشند و بنابراین سازه‌های ۷، ۱۲ و ۲۰ از سؤال‌ها حذف شده و الگوی مجدد تخمین زده می‌شود. در دو نمودار بعدی، خروجی نرم‌افزار PLS، قبل و بعد از تحلیل عاملی مشخص شده است.

شکل شماره (۲) نمودار خروجی تحلیل عاملی قبل از حذف سؤال‌ها

شکل شماره (۳) نمودار خروجی تحلیل عاملی پس از حذف سؤال‌ها

بعد از حذف سؤال‌های ۷، ۱۲ و ۲۰ که از حداقل سطح مطلوبیت برخوردار نیستند، تحلیل عاملی مجدد محاسبه شده و در شکل شماره (۳) به نمایش گذاشته شده و همان گونه که ملاحظه می‌شود، تمامی سازه‌ها از حداقل سطح مطلوبیت برخوردار هستند. از آنجا که همه بارهای عاملی مربوط به سازه‌های تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار شده‌اند و همچنین هر یک از این بارهای عاملی بیشتر از حد قابل قبول یعنی ۰/۴ هستند، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سازه‌های مورد مطالعه از جهت روایی، دارای اعتبار بالایی هستند. این به معنای تحلیل عاملی تأییدی می‌باشد. افزون بر این، به کمک بار عاملی می‌توان گفت که کدام شاخص در اندازه‌گیری سازه خود سهم بیشتری دارد. البته درباره سهم هر یک از شاخص‌ها در سنجش متغیر مربوط اختلاف‌هایی وجود دارد، به گونه‌ای که در هنگام مراجعه به بارهای عاملی مربوط به هر یک از متغیرها، سهم آن سؤال‌هایی که دارای بار عاملی بیشتری هستند، در سنجش آن متغیر بیشتر از سهم سؤال‌هایی است که بار عاملی کمتری دارند؛ بنابراین الگوی ساختاری متغیرهای تحقیق تأیید می‌گردد.

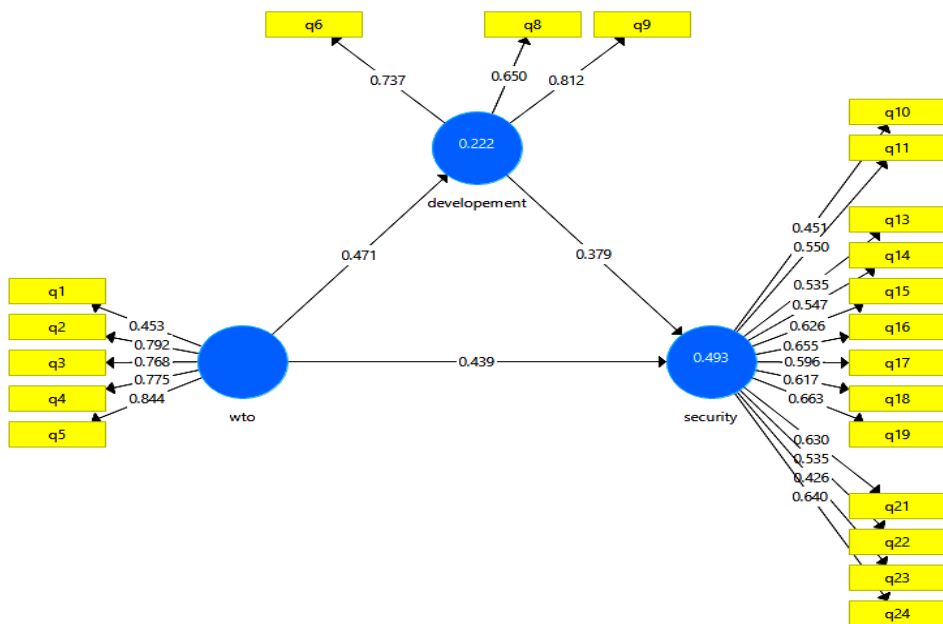
۱-۶. ارزیابی تناسب الگو

وقتی گفته می‌شود الگو با یکسری داده‌های مشاهده شده تناسب دارد که ماتریس کوواریانس ضمنی الگو با ماتریس کوواریانس داده‌های مشاهده شده هم‌راستا باشد، یعنی وقتی ماتریس باقی مانده و عوامل آن نزدیک به صفر باشند. البته این تناسب به روش تخمین الگو، ویژگی‌های داده‌های مشاهده شده و ... بستگی دارد. معتبرترین شاخصی که برای ارزیابی بر ارزش الگو استفاده می‌شود، شاخص SRMR می‌باشد که برخی صاحب‌نظران اعتقاد دارند که باید زیر ۰/۰۸ باشد ولی برخی دیگر از صاحب‌نظران معتقدند که اگر این شاخص زیر ۰/۰۹ باشد نیز بر ارزش الگو قابل قبول است که در این تحقیق ۰/۰۶۰ است.

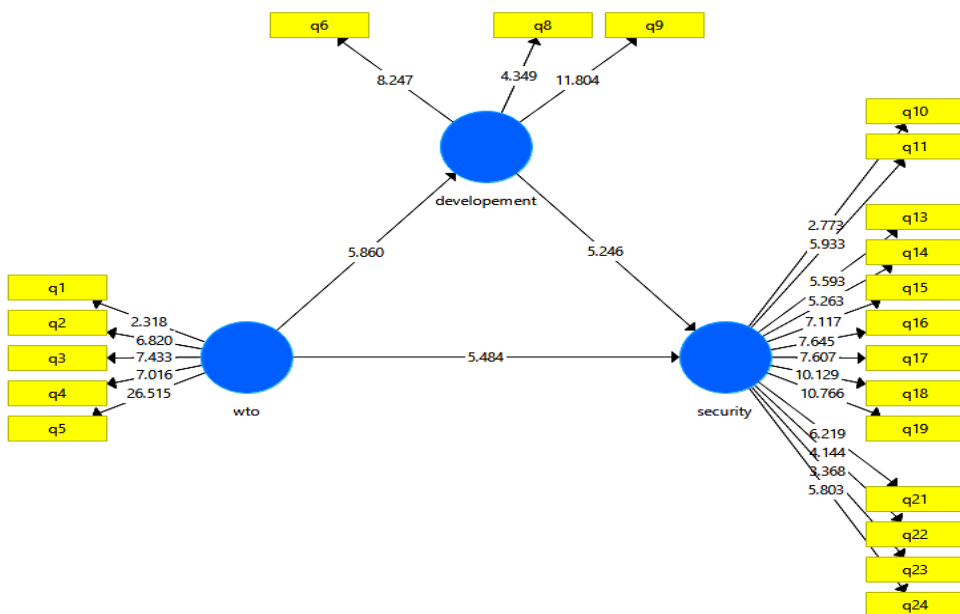
۲-۶. الگوسازی معادلات ساختاری (تحلیل مسیر)

یکی از قوی‌ترین و مناسب‌ترین روش‌های تجزیه و تحلیل در تحقیقات علوم رفتاری و علوم اجتماعی، تجزیه و تحلیل چند متغیره است؛ زیرا ماهیت این گونه مسائل چندمتغیره بوده و نمی‌توان آنها را با شیوه دو متغیری (که در هر بار تنها یک متغیر مستقل با یک متغیر وابسته در نظر گرفته می‌شود) حل نمود. دو نمودار زیر، الگوهای تحقیق را در حالت تخمین و معناداری بارهای عاملی و ضرایب مسیر نشان می‌دهد. با توجه به این الگوها می‌توان بارهای عاملی و ضرایب مسیر را برآورد نموده و سپس آزمون کرد. ضرایب موجود در این نمودارها به دو دسته تقسیم می‌شوند:

دسته اول، روابط بین متغیرهای پنهان (بیضی) و متغیرهای آشکار (مستطیل) می‌باشند که این معادلات را اصطلاحاً «بارهای عاملی» گویند و دسته دوم روابط بین متغیرهای پنهان هستند که با نام «معادلات ساختاری» از آنها یاد می‌شود و برای آزمون فرضیه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. تمامی ضرایب با استفاده از آماره t آزمون می‌گردند. با توجه به بارهای عاملی می‌توان گفت سهم کدام متغیر در اندازه‌گیری سازه مربوط بیشتر است و سهم کدام متغیر کمتر. پس از تخمین الگو، نمودار خروجی بررسی آزمون فرضیه‌ها و سؤال‌های تحقیق بر مبنای معادلات ساختاری در نرم‌افزار PLS در نمودار زیر مشخص شده است.

شکل شماره (۴) الگوی تحقیق در حالت تخمین ضرایب مسیر

شکل شماره (۵) الگوی تحقیق در حالت قدر مطلق معناداری ضریب (T-Value)

جدول شماره (۳) نتایج آزمون فرضیه‌ها با استفاده از معادلات ساختاری

نتیجه فرضیه	قدر مطلق آماره t	ضریب مسیر (β)	سؤال‌های تحقیق
تأیید	۲/۴۴۲	۰/۴۷۱	۱- حضور در نظام تجارت جهانی منجر به بهبود توسعه اقتصادی کشور می‌شود و تأثیر مثبتی بر آن به جا می‌گذارد.
تأیید	۲/۴۶۲	۰/۳۷۹	۲- بین امنیت اقتصادی و توسعه اقتصادی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
تأیید	۲/۵۱۱	۰/۴۳۹	۳- عضویت در نظام تجارت جهانی، منجر به بهبود امنیت اقتصادی کشور می‌شود و بر آن تأثیر مثبت دارد.

۳-۶. تحلیل و پاسخ به سؤال ۴ با استفاده از مصاحبه و شیوه دلفی

چندین سال است که در رابطه با پیوستن یا عدم پیوستن ج.ا.ایران در نظام تجارت جهانی و نیز چالش‌ها و مشکلاتی که می‌تواند در این مسیر پیش روی کشور باشد، بحث و تبادل نظر صورت می‌گیرد. در این پژوهش محقق سعی کرده تا با مصاحبه و بهره‌گیری از شیوه دلفی، با متخصصان و پژوهشگرانی که حداقل ۱۰ سال سابقه پژوهشی در این زمینه داشته‌اند و تعدادی از محققان اتاق بازرگانی و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی که به نوعی، خود واضع بحث پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی بوده‌اند، به بررسی این چالش‌ها پرداخته شود. به این منظور محقق با ۱۵ نفر از این متخصصان مصاحبه نموده و با بررسی دیدگاه‌ها و نظرات آنها توسط سایر محققان به اجماعی جمعی رسیده است؛ به دلیل خواسته خود مصاحبه‌شوندگان و شرط اولیه آنها برای انجام مصاحبه مبنی بر اینکه تمایلی برای فاش شدن نام خود ندارند و اینکه یکی از اصول اصلی در اخلاق پژوهش، امانتداری و حفظ اطلاعات و مشخصات افراد مصاحبه‌شونده می‌باشد، فقط به بیان شماره و ترتیب مصاحبه‌های انجام شده پرداخته و مشخصات آنها عنوان نگردیده است. در این قسمت به تعدادی از متن‌های مصاحبه اشاره می‌شود که به این صورت می‌باشد:

مصاحبه (۱) مهم‌ترین مشکل پیش روی کشور برای الحاق به WTO، مشکل سیاسی است. اگر قرار باشد عضویت در WTO به‌عنوان یک اقدام فرمالیته، شکلی و بی‌اثر انجام

شود (مانند آنچه در بیشتر کشورهای ملحق شونده روی داده است)، عضویت کشور بی‌فایده است. در واقع، کشور اساساً مشکل عملی چندانی از نظر توان رقابت اقتصادی یا مانند آن ندارد، اما اگر قرار باشد موضوع الحاق به WTO به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های راهبرد توسعه صنعتی ایران دیده شود، کشور نه فقط برای عضویت، بلکه اساساً برای نیل به توسعه، با مشکلات بسیاری روبه‌روست که ریشه در اقتصاد ناسالم داشته و به این سادگی‌ها با الحاق به این سازمان و یا هر سازمان بین‌المللی دیگری قابل حل نیست.

مصاحبه (۲) مهم‌ترین چالش کنونی، شاید نوع نگاه کلی به اقتصاد جهانی و نهادهای بین‌المللی است که بیشتر یک نگاه سیاسی است و به همین دلیل نیز سعی نکرده‌ایم با نهادهای سیاسی و زنجیره‌های جهانی، ارزش تعاملی برقرار کنیم. این در حالی است که اکنون سطح همکاری‌های تجاری و اقتصادی بین کشورها چنان گسترش یافته که بسیاری از محصولات، به‌ویژه محصولات پیچیده‌تر، با همکاری چندین کشور ساخته می‌شوند؛ بنابراین برای توسعه صادرات غیرنفتی و تقویت تولید داخلی و درنهایت گسترش تعامل با اقتصاد جهانی باید به الزام‌های آن از جمله مشارکت با نهادهای تجاری و اقتصادی بین‌الملل توجه داشت.

مصاحبه (۳) مهم‌ترین چالش الحاق، توان رقابت بین‌المللی است که باید در فرصت نسبتاً طولانی طی مسیر عضویت در مسیر ارتقای توان رقابت بنگاه‌های ایرانی برنامه‌ریزی کرد. نوپا بودن برخی از صنایع ما و عدم برنامه‌ریزی مناسب برای توسعه و پیشرفت آنها مانع تقویت رقابت‌پذیری آنها می‌شود.

مصاحبه (۴) یکی از چالش‌های پیش روی عضویت که به‌عبارتی می‌توان آن را اصلی‌ترین چالش در نظر گرفت، چسبندگی بیش از اندازه نظام سیاسی کشور به نظام اقتصادی می‌باشد. چالش دیگر، عدم ارتباط بین تعاملات بین‌المللی نظام سیاسی کشور با منافع اقتصادی شهروندان است که در بعضی از موارد منافع اقتصادی شهروندان در نظر گرفته نمی‌شود. چالش دیگری که در این رابطه می‌توان نام برد، عدم شفافیت اطلاعات اقتصادی و جریان آسان اطلاعات و درنهایت آخرین چالش و مشکلی که در این راستا

برای کشور وجود دارد، وجود فهم و درک پایین در مدیریت اقتصاد دولتی مناطق مختلف کشور و عدم اطلاع از ظرفیت‌های کشاورزی، تولیدی و ... در مناطق مختلف کشور است. پس از گردآوری اطلاعات مصاحبه، سعی شد تا با تعدادی از مصاحبه‌شونده‌ها قرار مصاحبه مجدد گذاشته شود و دیدگاه‌های سایر متخصصان را با آنها در میان گذاشته و نظرات آنها را جویا شده تا در نهایت به یک اجماع جمعی بر مبنای اولویت هر کدام از این چالش‌ها دست پیدا کنیم:

- «مشکلات سیاسی و داشتن نوعی نگاه سیاسی» که در واقع اعضاء مصاحبه‌شونده بیشترین تأکید را به این مورد اختصاص داده‌اند و به باور آنها، مهم‌ترین چالش عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی را ناشی از «چسبندگی بیش از اندازه نظام سیاسی به نظام اقتصادی» کشور می‌دانند. برای مثال، در این رابطه مطرح می‌کنند که تقریباً سالیان سال است که آمریکا مانع ورود ایران به فرایند مذاکره می‌شود، اما در حال حاضر نیز وضعیت وخیم‌تر شده است؛ چراکه در گذشته اصلی‌ترین دشمن آمریکا بود، ولی اکنون دشمنان دیگری نیز اضافه شده‌اند.

- «رقابتی نبودن صنایع کشور در بازارهای جهانی» و «توان رقابت‌پذیری پایین صنایع» را نیز می‌توان به‌عنوان دومین چالش مهم ایران در پیوستن به این سازمان در نظر گرفت. با توجه به نوپا بودن بسیاری از صنایع داخلی کشور، در حال حاضر زیرساخت‌های لازم برای رقابت در سطح جهانی تا اندازه‌ای ضعیف است؛ البته عده‌ای اعتقاد دارند از آنجایی که فرایند الحاق و مذاکرات چندین سال طول می‌کشد، می‌توان در این دوره به تقویت زیرساخت‌های رقابتی لازم پرداخته شود. همچنین نکته قابل توجه این است که بین صنعت جدید و نوپا با صنعت ناتوان تفاوت زیادی وجود دارد و لازم است تا به‌صورت کاملاً متخصصانه و با دیدگاهی واقع‌بینانه بررسی شود تا در صنایعی که مزیت نسبی نداریم، اصراری به حمایت بیش از اندازه نداشته باشیم. گفتنی است یکی از عواملی که منجر به تشدید این چالش می‌شود، نبود برنامه‌ای منسجم و یکپارچه برای توسعه صنایع نوپا در کشور می‌باشد.

- «عدم وجود برنامه‌های راهبردی توسعه صنعتی و کشاورزی و سایر بخش‌های تولیدی در فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی»، سومین چالش شناخته شده از مصاحبه با مصاحبه شونده‌گان در فرایند تحقیق، فقدان نوعی برنامه راهبردی در خصوص عضویت در این سازمان است که بیان می‌کنند در حال حاضر بیشتر به‌شکلی تشریفاتی و بدون برنامه‌ریزی منسجم به دنبال الحاق به این سازمان هستیم. بنابراین خلأ تدوین برنامه‌ای راهبردی بر اساس تجزیه و تحلیل محیط بیرونی وجود دارد که شامل شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها و نیز تحلیل محیط درونی (شامل بررسی و شناسایی نقاط قوت و ظرفیت‌های کشور و نیز نقاط ضعف و محدودیت‌ها) می‌باشد. چنانچه تصمیم به حضور در سازمان تجارت جهانی گرفته شد، حتماً لازم است تا بحث الحاق در این سازمان در سطوح کلان و سیاستگذاری‌های کلان کشور لحاظ شود.

پس از بررسی چالش‌ها و مشکلات مطرح شده توسط اعضاء مصاحبه شونده و دریافت دیدگاه‌های آنها نسبت به نظرات یکدیگر، در مجموع سایر مشکلات و چالش‌هایی که در مسیر عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی نام برده شده و بیشترین تأکید را بر آنها داشته‌اند عبارتند از: اقتصاد ناسالم کشور، کم‌کاری و تنبلی، فقدان تفاهم در راهبردهای اساسی کشور، فقدان ساختار تحلیل اثربخشی مقررات، شکاف‌های بین قدرت‌های عمده سیاسی و اقتصادی، وجود نوعی تفکر ذهنی و عدم ارجاع بررسی‌ها به داده‌های عینی و الگوهای تحلیلی کارآمد، بهره‌وری پایین نیروی کار و سرمایه در صنایع کشور، نگرش غیر توسعه‌گرایی به مسائل در سطح سیاستگذاران کشور، عدم انسجام در خصوص مسائل کلان و سیاستگذاری‌های کلان بین بخش‌های دولتی، عدم وجود انسجام بین بخش‌های دولتی و خصوصی، نامشخص بودن راهبرد صنعتی کشور و تغییر مداوم راهبردها، تسلط اقتصاد دولتی بر اقتصاد ایران و دولتی بودن بیشتر کسب‌وکارها، عدم آگاهی و اطلاعات کافی برخی نهادهای سیاسی و اقتصادی با اطلاعات پایین از اقتصاد جهانی، عدم تعامل توسعه‌مند با روابط بین‌الملل مناسب توسعه تجارت بین‌الملل، عدم تقویت زیرساخت‌ها و بهبود و تقویت فناوری، بهره‌وری و نوآوری، عدم ارتباط بین تعاملات بین‌المللی نظام

سیاسی کشور با منافع اقتصادی شهروندان، عدم شفافیت اطلاعات اقتصادی و جریان آسان اطلاعات، وجود فهم و درک پایین در مدیریت اقتصاد دولتی مناطق مختلف کشور، عدم اطلاع از ظرفیت‌های کشاورزی، تولیدی و ... در مناطق مختلف کشور، عدم توجه به سیاست خارجی و ضرورت روابط پایدار و خوب با کشورهای جهان جهت جلب اجماع اعضاء سازمان، حضور گروه‌های داخلی قوی (صاحبان منافع) که عضویت به سازمان تجارت جهانی همسو با منافع این گروه نیست، عدم شفافیت اطلاعاتی در اقتصاد داخل، وجود دیوان‌سالاری‌های پیچیده کسب‌وکارها.

۷. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با رشد روزافزون ارتباطات در سطح جهانی و مطرح‌شدن بحث جهانی‌شدن، کشورها ناگزیر از برقراری ارتباط با یکدیگر هستند؛ همچنین یکی از مسائل مهم که نقشی اساسی در تقویت امنیت اقتصادی کشورها دارد، ارتباطات تجاری بین کشورهاست که در این مورد مهم‌ترین سازمانی که هدف اصلی آن گسترش تجارت جهانی می‌باشد، «سازمان تجارت جهانی» نام دارد. عده زیادی از محققان و متخصصان داخل کشور معتقدند ما ناچار هستیم که دیر یا زود پذیرای اصول مندرج در اساسنامه WTO باشیم. نکته مهمی که باید همیشه به آن توجه داشت این است که بنا بر اعتقاد بیشتر متخصصان این حوزه، کشور ما اگر بخواهد درعمل به فکر توسعه صادرات غیرنفتی باشد، بایستی عضو سازمان تجارت جهانی شود؛ چرا که تقریباً کل تجارت جهانی در دست این اعضاء و تابع قواعد و مقررات آن بوده و اعضاء این سازمان حتی با کشورهای غیرعضو نیز حاضر نیستند در چارچوبی نازل‌تر از این قواعد و مقررات رابطه داشته باشند. مهم‌ترین بحث در باب پیوستن به سازمان تجارت جهانی، تأثیری است که این سازمان می‌تواند بر توسعه اقتصادی و به تبع آن امنیت اقتصادی بگذارد.

دیدگاه‌های مختلف و گاهی ضدونقیض در این رابطه وجود دارد، اما در حالت کلی با بررسی‌هایی که محقق بین ۹۴ نفر از متخصصان این حوزه (که بیشتر از ده سال با این سازمان آشنا هستند)، انجام داده، به این نتیجه رسیده که سازمان تجارت جهانی یا به قولی

نظام تجارت جهانی با اهدافی که به دنبال آن است و اصولی که مطرح می‌کند، در صورت پیوستن ج.ا.ایران به این سازمان، می‌تواند منجر به توسعه اقتصادی و به تبع آن امنیت اقتصادی شود. یعنی اکثریت پاسخ‌دهندگان معتقد بودند ایران ناچار به عضویت در سازمان تجارت جهانی است و عضویت در این سازمان می‌تواند منجر به توسعه و تقویت امنیت اقتصادی کشور شود؛ اما نکته‌ای که اکثریت پاسخ‌دهندگان به آن اشاره نمودند این بود که کشور باید در فرایند الحاق و انجام مذاکرات، کاملاً برنامه‌ریزی شده عمل نماید.

نتایج تحلیل آماری نشان داد که از بین سازه‌های مرتبط با توسعه اقتصادی، بیشترین ضریب به کاهش فقر مطلق در کشور و رشد تولید ناخالص ملی تعلق دارد و پس از آن می‌تواند منجر به کاهش نرخ بهره سالانه شود. مطالعات تجربی و کمی متعددی، رابطه مستقیم رشد اقتصادی و تجارت بین‌الملل را به اثبات رسانده‌اند، اما هیچ مطالعه قابل‌اعتنایی تحقق توسعه در این فرایند را حتمی نشمرده‌اند. (لازاروف و جوشکی، ۲۰۱۲: ۸۷). تجربه کشورهای ملحق شده به سازمان تجارت جهانی نیز به ضرورت نشان دهنده تأثیر عضویت در این سازمان بر توسعه این کشورها نیست، اما شکی نیست که با برنامه‌ریزی صحیح، تجارت بین‌الملل بر توسعه کشورها اثرگذار است. به این ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که تجارت بین‌الملل، زمینه‌های لازم برای توسعه را فراهم می‌سازد، لیکن به مرحله فعلیت رساندن این ظرفیت، مسئله‌ای است که به سیاست‌های توسعه‌ای مناسب دولت‌ها بازمی‌گردد. (موسوی زنوز، ۱۳۹۳: ۵)

حال چنانچه بخواهیم مهم‌ترین سازه‌های امنیت اقتصادی که بیشترین بار عاملی در پیوستن به سازمان تجارت جهانی را به خود اختصاص می‌دهند، اولویت‌بندی کنیم (همان‌گونه که در یافته‌های تحلیل آماری مشخص گردیده)، سه سازه اصلی که بیشترین تأثیر را می‌پذیرند به ترتیب ضریب اهمیت عبارتند از:

- کاهش فقر مطلق با بار عاملی ۰/۶۶۳
- بهبود فضای اشتغال با بار عاملی ۰/۶۵۵
- حمایت از اقتصاد صادرات محور ۰/۶۴۰

بنابراین لازم است تا قبل از عضویت به این سازمان و یا در فرایند الحاق و حین انجام مذاکرات، برنامه‌ای راهبردی و منسجم برای تقویت این امور در رأس سیاست‌های کلان کشور تدوین و سازوکارهای اجرایی آن نیز مشخص شود. یکی از مهم‌ترین مراحل تنظیم یک برنامه راهبردی، مرحله اجرای آن است که در واقع نقطه شکست بسیاری از برنامه‌ها نیز همین مرحله است. بنابراین طبق نظر تعدادی از مصاحبه‌شوندگان لازم است تا اگر قرار به عضویت در این سازمان باشد، حتماً از شکل تشریفاتی آن فاصله بگیریم و در خلال فرایند مذاکره به صورت جدی راهکارهای تقویت این امور را که بیشترین ضریب اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند، تا اندازه‌ای زیرساخت‌های لازم برای تقویت آنها را فراهم نماییم؛ چرا که عضویت صرف در این سازمان، خیلی از مشکلات نمی‌کاهد و بقیه آن و استفاده بیشتر از مزایا همگی بستگی به برنامه‌هایی دارد که ما برای این امور داریم. سایر عوامل به ترتیب اولویت عبارتند از: افزایش سطح تولید و تجارت با بار عاملی ۰/۶۳۰، حمایت از سیاست جایگزینی واردات با بار عاملی ۰/۶۲۶، توزیع عادلانه درآمدها با بار عاملی ۰/۶۱۷، استفاده بهینه از منابع و ظرفیت‌های داخلی با بار عاملی ۰/۵۹۶، ارتقای سطح زندگی افراد با بار عاملی ۰/۵۵۰، افزایش صادرات غیرنفتی با بار عاملی ۰/۵۴۷، بهبود و ارتقای بازار سرمایه‌گذاری با بار عاملی ۰/۵۳۵، افزایش توان رقابتی صنایع داخلی با بار عاملی ۰/۵۳۵، حفظ استقلال اقتصادی با بار عاملی ۰/۴۵۱، حفظ امنیت حقوقی معاملات با بار عاملی ۰/۴۲۶.

مرحله اصلی یک پژوهش، قسمت پیشنهادها و ارائه راهکارهای مرتبط با موضوع می‌باشد. محقق تمام مراحل و فرایندهای تحقیق اعم از گردآوری داده‌ها و اطلاعات و تجزیه و تحلیل‌های مرتبط را انجام می‌دهد تا در نهایت به مرحله ارائه پیشنهادها برسد. در این قسمت سعی شده تا با توجه به اطلاعات گردآوری شده طی مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی (مقاله‌ها، کتاب‌ها، منابع اینترنتی و...) و همچنین اطلاعاتی که در خلال مراجعه حضوری با افراد متخصص در این حوزه به دست آمده، پیشنهادهایی در سطح کلان کشوری ارائه شود:

- با توجه به نتایج پژوهش مبنی بر اینکه پیوستن به سازمان تجارت جهانی منجر به تقویت توسعه اقتصادی و به دنبال آن امنیت اقتصادی کشور می‌شود، لازم است تا تصمیم‌گیران کلان اقتصادی کشور همواره توجهی جدی و مستمر بر لزوم تدوین برنامه‌ای راهبردی برای بخش‌های مختلف اقتصاد (تولیدی، کشاورزی، صنعتی) به منظور تقویت زیرساخت‌های لازم رقابتی با شرکت‌های بزرگ اقتصادی داشته باشند.

- توجه به این نکته ضروری است که با عضویت به این سازمان تمام مشلات فعلی حل نمی‌شود و صرف الحاق به سازمان تجارت جهانی به خودی خود یک هدف نیست، بلکه عضویت وسیله‌ای است برای رسیدن به هدفی بالاتر، یعنی دستیابی به اهداف و سیاست‌های توسعه ملی. چرا که در طول مراحل عضویت باید وضع اقتصاد کشور را سامان داد و آن را به صورت کارآمد در اقتصاد جهانی ادغام کرد و بسیاری از قوانین اضافی موجود که مانع فعالیت در بخش‌های مختلف اقتصادی اعم از تولید، صادرات، واردات کالا وجود دارد را حذف کرد، زیرا ما مجبوریم در فرایند عضویت، نظام اقتصادی و قوانین خود را به صورت کتبی و شفاف بیان کنیم.

- ورود به عرصه‌های جدید فعالیت‌های نوآورانه و ابداع و حمایت بیشتر از این متخصصان و نوآوران، یکی از سازوکارهایی است که بنگاه‌های ملی را در فرایند پیوستن به سازمان تجارت جهانی از مزیت رقابتی برخوردار ساخته و در نتیجه منجر به تقویت زیرساخت‌های امنیت اقتصادی می‌شود؛ بنابراین، تقویت و ایجاد حمایت از نوآوران، برای به نتیجه رساندن ابداعات جدید در عرصه تولید و استفاده از فرصت نفوذ در بازارهای جدید، می‌تواند یکی از سیاست‌های تقویت بینه داخلی در کنار سایر سیاست‌های اصلاح ساختار اقتصادی کشور باشد.

- چنانچه، کشور خواهان توسعه صادرات غیرنفتی می‌باشد، حتماً نیازمند پیوستن به سازمان تجارت جهانی است؛ چرا که در صورت عدم عضویت با تعرفه‌های بالا و مشکلات صادراتی به این کشورها مواجهه می‌شود.

- در مجموع، عضویت در سازمان تجارت جهانی در مسیر بلندمدت مفید مقید (مشروط) است. یعنی نیازمند آماده ساختن برخی زیرساخت‌ها و بهبود و تقویت فناوری، بهره‌وری و نوآوری است. مشروط به تحقق موارد یادشده، سازمان تجارت جهانی می‌تواند منجر به بهبود عملکرد اقتصاد ایران شود.

- قبل از عضویت در سازمان تجارت جهانی لازم است تا برای حل مشکلات داخلی کشور، تدابیر مناسبی اندیشید؛ چرا که طبق نظر بیشتر محققان، غالب مشکلات و مسائل ما، بیش از آنکه خارجی باشد، داخلی است و ریشه در اقتصاد ناسالم کشور دارد. دیوان‌سالاری‌های بیش از اندازه، تنبلی و کم‌کاری، بهره‌وری پایین نیروی کار و سرمایه و... همگی مواردی هستند که چنانچه این مشکلات در داخل حل نشوند، نه فقط عضویت در سازمان تجارت جهانی، بلکه هیچ نوع سازمان بین‌المللی دیگری نیز نمی‌تواند منجر به تقویت امنیت اقتصادی کشور شود.

- یکی از چالش‌های نام‌برده شده در مصاحبه عدم اطلاع از ظرفیت‌های کشاورزی، تولیدی و ... در مناطق مختلف کشور می‌باشد. در این راستا لازم است تا مسئولان استانی با بررسی و شناخت دقیق نقاط قوت و ضعف و ظرفیت‌های استان (چه از نظر سرمایه‌های فیزیکی در قسمت‌های مختلف تولیدی، صنعتی، کشاورزی و چه از نظر توان و سرمایه‌های فکری نیروی انسانی) برای استفاده کارا و مؤثر از آنها اقدام نمایند تا از این طریق بتوان در زمان الحاق به سازمان تجارت جهانی، ضمن شناخت ظرفیت‌های پنهان، به افزایش صادرات غیرنفتی کمک نمود.

- افزون بر اینکه عضویت به سازمان تجارت جهانی یک چالش مهم اقتصادی است، میدان یک مبارزه حقوقی نیز هست که از دیدگاهی دیگر، حتی می‌توان آنرا مهم‌تر از مسائل اقتصادی در نظر گرفت. وجود هزاران صفحه، اسناد، قوانین و مقررات مصوب سازمان تجارت جهانی، یک چالش مهم در فرایند مذاکرات است؛ بنابراین لازم است با شناخت کافی از ساختار و عملکرد سازمان و نیز نظام تجارت بین‌الملل و تجزیه و تحلیل قوانین و مقررات این سازمان، فرایند مذاکرات الحاق به خوبی مدیریت گردد. به همین

علت لازم است که از همه توانایی‌های کارشناسان اقتصادی، حقوقی، فنی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور استفاده شود تا منافع ج.ا.ایران در بالاترین حد حفظ شود.

- تسلط اقتصاد دولتی بر اقتصاد ایران و دولتی بودن بیشتر کسب‌وکارها مانع رقابتی شدن کسب‌وکارها و بهبود توان رقابتی آنها می‌شود. از طرفی طبق تحقیقات انجام شده، در بیشتر مواقع شرکت‌ها و بنگاه‌های خصوصی بهره‌ورتر از بنگاه‌های دولتی هستند و از توان رقابتی بیشتری برخوردارند (به جز مواردی که نیاز به سرمایه‌گذاری‌های کلانی باشد که بخش خصوصی عاجز از آن بوده و نیز زمانی که در رابطه با مسائل راهبردی و امنیتی کشور باشد) بنابراین لزوم توجه به اصل ۴۴ قانون اساسی در رابطه با خصوصی‌سازی بنگاه‌های اقتصادی به‌ویژه در دوره الحاق می‌تواند منجر به بهره‌وری و استفاده بیشتر از مزایای سازمان تجارت جهانی در راستای توسعه امنیت اقتصادی و توسعه پایدار ملی شود.

- یکی از بحث‌برانگیزترین صنایع که در مسیر عضویت به سازمان تجارت جهانی ممکن است آسیب‌پذیر باشد، صنعت خودروسازی است که امروزه نقش مهمی در امنیت اقتصادی کشورها دارد. صنعت خودروسازی با تأثیر زیادی که بر تولید ناخالص ملی دارد، جزو صنایع محوری کشور محسوب می‌شود. اما تاکنون این صنعت تحت حمایت دولت با ایجاد تعرفه‌های کلان بر خودروهای خارجی و نیز جلوگیری از واردات گسترده در حال فعالیت می‌باشد. حضور در سازمان تجارت جهانی باعث می‌شود سبب حمایتی دولت از روی بخش‌های مختلف برداشته شود و این امر در نهایت سبب رقابتی شدن صنایع مختلف خواهد شد. صنعت خودروسازی به دلیل عوامل مختلفی از قبیل تنوع کم، عدم تحویل به موقع محصولات، کیفیت پایین نسبت به استانداردهای جهانی، در حال حاضر قادر به رقابت با خودروسازان جهانی نیستند و در صورت پیوستن به سازمان تجارت جهانی، این احتمال وجود دارد که یکی از آسیب‌پذیرترین صنایع پس از الحاق باشد؛ به همین دلیل لازم است چنانچه تصمیم جدی به عضویت در سازمان تجارت جهانی گرفته شد، در طول دوران مذاکره، هم به دنبال گرفتن استثنائاتی در رابطه با صنعت خودرو باشیم و هم اینکه درصدد رفع نقاط ضعف این صنعت باشیم. البته صاحب‌نظران در این رابطه که عضویت در

سازمان تجارت جهانی منجر به تضعیف صنایع نوپا می‌شود بیان می‌کنند که باید بین نوپا بودن یک صنعت و ناتوان بودن تفاوت قائل شد.

- از آنجا که با عضویت در سازمان تجارت جهانی، دریچه صادرات محصولات به سایر کشورهای عضو باز می‌شود و می‌تواند منجر به توسعه صادرات گردد، بنابراین قبل از آن لازم است تا به توسعه زیرساخت‌ها و تقویت بنگاه‌های اقتصادی پرداخته شود تا بتوانند محصولاتی باکیفیت به سایر کشورهای صادر نمایند که توان رقابت با محصولات مشابه خود را داشته باشند. نیروی محرکه اقتصاد در هر کشوری، شرکت‌های کوچک و متوسط می‌باشند که اکنون در زمان رکود و تحریم‌ها چنانچه از آنها حمایت نشود و نتوانند به بقای خود ادامه دهند، بی‌شک در آینده حتی با عضویت در سازمان تجارت جهانی توان صادراتی کشور افزایش پیدا نمی‌کند.

- لزوم توجه به مباحث نوین بازاریابی در سطح بین‌الملل و استفاده از متخصصان تبلیغات و بازاریابی در زمان الحاق به سازمان تجارت جهانی، یکی از اصول اساسی است که در صورت عدم توجه به آن منجر به کاهش صادرات غیرنفتی خواهد شد. اینکه شرکتی بتواند محصولی باکیفیت تولید نماید، لازم است اما کافی نیست. همان‌گونه که ما در حال حاضر شاهد بسیاری از محصولات باکیفیت در داخل کشور هستیم که حتی توان رقابت با محصولات بین‌المللی را از نظر کیفیت دارند، ولی چون قادر به شناخت بازار، بسته‌بندی مناسب و متناسب با فرهنگ‌های خاص نیستند و همچنین عدم آشنایی با روان‌شناسی رنگ‌ها در فرهنگ‌های بین‌المللی باعث می‌شوند تا یک بنگاه اقتصادی، با وجود برخورداری از توان کافی در تولید، در پیدا کردن بازار و مشتری عاجز بماند و توان صادراتی آن کاهش یابد.

منابع و یادداشت‌ها

الف. منابع فارسی

- (۱) ابراهیمی، مهدی، (۱۳۹۳)، *سازمان‌های پولی و مالی بین‌المللی*، تهران، انتشارات سمت.
- (۲) امینی، آرمن، سمیرا سادات شکراللهی، (۱۳۹۳)، *جهانی‌شدن و توسعه اقتصادی در وین، فصلنامه سیاست جهانی*، دوره ۵، شماره ۴.
- (۳) بحرانی، مرتضی، (۱۳۸۱)، *اقتصاد سیاسی و امنیت انسانی*، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- (۴) جهانیان، ناصر، (۱۳۹۱)، *تعریف و جایگاه امنیت اقتصادی در اسلام، فصلنامه اقتصاد بانکداری اسلامی*، دوره ۱، شماره ۱.
- (۵) بهشتی، محمدباقر، (۱۳۸۴)، *توسعه اقتصادی ایران*، انتشارات دانشگاه تبریز.
- (۶) پورسید، بهزاد، (۱۳۸۲)، *امنیت اقتصادی در بعد سرمایه‌گذاری خارجی*، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- (۷) تاجیک، محمدرضا، (۱۳۷۷)، *قدرت و امنیت در عصر پسامدرنیسم*، گفتمان.
- (۸) *مقدمه‌ای در آسیب‌شناسی امنیت ملی ج.ا.ایران*، (۱۳۸۶)، تهران، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- (۹) زاهدی، محمدجواد، (۱۳۸۲)، *توسعه و نابرابری*، تهران، انتشارات مازیار.
- (۱۰) شیرزادی، رضا، (۱۳۸۶)، *نوسازی توسعه و جهانی‌شدن*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، نشر حق یاوران.
- (۱۱) شیروی، عبدالحسین، (۱۳۷۸)، *سازمان تجارت جهانی، مجله مجتمع آموزش عالی قم*، دوره ۱، شماره ۴.
- (۱۲) عمید، حسن، (۱۳۷۵)، *فرهنگ فارسی عمید*، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- (۱۳) معین، محمد، (۱۳۷۱)، *فرهنگ فارسی معین*، شش جلد، مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- (۱۴) قادری، علی، (۱۳۶۸)، *مبانی سیاست خارجی در اسلام: مفهوم امنیت، فصلنامه سیاست خارجی*، دوره ۳، شماره ۲.
- (۱۵) کینگ، گری و کریستوفر موری، (۱۳۸۳)، *بازاندیشی در امنیت انسانی*، ترجمه مرتضی بحرانی، *نشریه مطالعات راهبردی*، دوره ۷، شماره ۴.
- (۱۶) لفت‌ویچ، آدریان، (۱۳۸۵)، *پیرامون اهمیت سیاست در توسعه دولت‌های توسعه‌گرا*، ترجمه جواد افشار کهن، مشهد، انتشارات مرنديز نی نگار.

- (۱۷) ماندل، رابرت، (۱۳۷۹)، *چهره متغیر امنیت ملی*، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- (۱۸) محسنین، شهریار و محمدرحیم اسفیدانی، (۱۳۹۳)، *معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی به کمک نرم‌افزار Smart-PLS*، تهران، مؤسسه کتاب مهربان نشر.
- (۱۹) موسوی‌زنوز، موسی، (۱۳۹۳)، رابطه امنیت ملی و تجارت بین‌الملل، مطالعه موردی: امنیت اقتصادی ج.ا.ایران در پرتو تجارت بین‌الملل، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام*، دوره ۵، شماره ۱۴.
- (۲۰) میرمحمدی، سیدمحمد، (۱۳۸۴)، مقدمه‌ای بر امنیت اقتصادی، *فصلنامه فرهنگ اندیشه*، دوره ۴، شماره ۱۴.
- (۲۱) ناصحی‌فر، وحید، (۱۳۹۲)، *تبیین جایگاه بازارچه‌های مرزی در اقتصاد و ضریب امنیت مناطق مرز نشین*، وزارت کشور.
- (۲۲) هافندرون، هلگا، (۱۳۷۱)، معمای امنیت: نظریه‌پردازی و ایجاد قواعد در زمینه امنیت بین‌الملل، ترجمه علیرضا طیب، *فصلنامه سیاست خارجی*، دوره ۶، شماره ۴.
- (۲۳) شهرزاد، برومند، (۱۳۸۷)، *امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب*، تهران، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها.

ب. منابع لاتین

- (1) Hamada, T, (2004), *Irans Accession to the WTO*.
- (2) Hoekman, B, M, & Kostecki, M, (1996), *The political economy of the world trading system-from GATT to WTO*.
- (3) Josheski, D, & Lazarov, D, (2012), *Exchange rate volatility and trade: A Meta-Regression Analysis*, GRP International Journal of Business and Economics.
- (4) Michael, Fabriciuse, (1998), *The Impact of Economic Security On Bank Deposit and Investment*, IMF Working paper.
- (5) www.wto.org